

KERTINĖ PARAŠTĖ

Nepralėks spalvų pilnas kraitis

Kartais įsivaizduoju tokius dalykus, apie kuriuos kūrybingos moterys visą laiką galvoja. Deja, pasakyti, ką jos tam tikru laiku galvoja, negaliu. Nesu visuotinis, ir moterys yra labai įvairios.

Ir pradėk tu man rašyti nei šis, nei tas mintimis. O gal iš jų kas nors išeis? Štai dabar aš kaip įsivaizduoju, kad pralėks vasara, pralėks ir ruduo. Big deal! — kas to nežino. Daug kas pralėks. Tačiau gėlių spalvos, matomos dailės albumo applanke, nepralėks! Šis gražus „Baltų lankų“ Vilniuje išleistas albumas guli dabar ant staliuko svetainėje: vėl masina palengva jį pavartyti ir vartant truputį pamedituoti apie čia sukaupytą spalvų ir pavidalų žaisimą.

Tai gi aplanke matau patvariausius pietų Kalifornijos žiedus — Rojus paukštis. Spalvas: raudona, gelsvai rausva, žalia, žalsva su atspalviais tyro žydrumo fone. Jei kam įdomu, poetas Sigitas Geda eilėraštyje „Ilgėys“ žydrai spalvai suteikė moteriško visuotinio reikšmę — „sesuo, dukra ir motina žydra“.

Bet grįžkime prie albumo. Aplankas po vaizdu užrašyta — Magdalena Birutė Stankūnaitė-Stankūnienė. Lietuvai dovano- ti kūriniai.

Tai bent! Ar nebus tai pirmas atvejis lietuvių idejovos dailėje, kai tėvynei dovantų paveikslų rinkinys pavirsta imponuojančiu leidiniu? Atspaudinimo estetika glosto akį. Yra keli įvadiniai tekstai, lietuvių ir anglų kalbomis. Taip pat visokia išsami informacija papildoma pažinti su dailininke ir jos kūryba. Skaitome Lietuvos dailės muziejaus direktoriaus Romualdo Budrio pratar- mę. Po to, Algimanto Kežio lakų įvadą, kuriame trumpai aprašo- mas dailininkės gyvenimas, pa- brėžiamas jos jautrumas „žiedų grožiui“, spalvoms, jos „kūrybos vidinis impulsyvumas“, pagoniš- kai panteistinė pasaulėjauta siu- žetuose, moteriškumas, pasižen- timas darbui; taip pat apibūdi- ma įvairi technika...

Magdalena Birutė Stankūnienė turėjo ypatingą mokytoją, vieną talentingiausių lietuvių grafikų, Viktorą Petravičių. Tai, mano išmone, paaiškina jos giminytę su šio meistro stiliumi. Liaudiš- kai „gruboki“ pavidalai bei jų užuominos ir „primityvi“ or- namentika grakščiai išsidėsto stilizuotoje kompozicijoje. Tačiau Stankūnienės koloritas žymiai raiškesnis. Piešinio tikrovė per- dėm racionaliai. Nėra Petravi- čiu būdingo „drumzlinio“ pasla- ties žydo. Dailininkė nemitologi- zuoja, bet rodo tai, kas vyksta, kas pripildo dirbančios moters metų mėnesius. Su pastoraline dar- na žmonės ir kiti objektai da- lyvauja jos paveikslų erdvėje, panašiai kaip Oskar Kokoschka vasaros žalumo supama „Mel- žė“. O tapant gėles, jai rūpi ne sentimental kopija, bet gražus

augalo esmingiausių bruožų vaiz- dymas. Sakytiau, meniška gėlės tiesa.

Bene trečdalis albumo puslapių paskirta informacijai. Dailinin- kės darbų — grafikos, tapybos, batikos — katalogas; atskiruose muziejuose atsidūrusių kūrinių sąrašai; kūrybos biografiniai duomenys: studijos, parodos, ap- dovanojimai; spaudos pasisaky- mai, kritika; kūrinių publikaci- jos... žodžiu, visoks dėmesys raštu. Leidykla „Baltos lankos“ sumanijai pasidarbavo. Gerai iš- spausdino Adomo Jakšto spaus- tuvė.

Man kažkodėl magiška tos egzoti- kos gėlės... Pasak Rilės, gėlės yra ištikimos žemiškumui. Savo ruožtu Algimantas Kežys paklo- ja platoniską komplimentą: „Mo- teris šitai dailininkei yra pati gražiausia pasaulio gėlė“. Turu pridurti: tik ką nors daranti, žemiška moteris.

Žiūrint į tas gėles, tuoj pat šauna į galvą mintis apie Georgia O'Keefe, kuri su savo didelio masto gėlių drobėmis atsidūrė didžiųjų Amerikos tapytojų tarpe. Reikia, šis žanras, nepaisant gerokai nuvalkioto populiarumo, tebelieka neišsenkanti versme. Ne tik dailė, bet ir poezija, ir muzika, ir sielos terapija.

Tik paskaitykime vėliausią Ju- ditos Vaičiūnaitės poezijos knygą *Žemyns vainikai*. Kiek čia žydi įvairiausių gėlių, ypač keliau- jant. Poetai medžiai yra „žalieji broliai“, o gėlės — „tyliosios seserys“. Atsiverskime jau minė- to, Sigito Gedos rinkinį *Žydinti slyva Snaigyno ežere* ir skaityki- me eilėraštyje „Rytmečio gėlės“. Poetas, paminėjęs kažkokį baisų įvykį, rašo apie nenutilstantį žė-

„Apvalaus stalo“ riteriai

Pokalbiai su kai kuriais
Lietuvos politikais

RIMA MARIJA GIRNIUVIENĖ

Kalbėtasi buvo ne prie apva- laus stalo, bet to „apvalaus stalo“ įvaizdį čia turėtų su- daryti beveik vienodi klausimai, pateikti Lietuvos nekairių- jų partijų vadams, norint išsiaiš- kinti jų partijų požiūrį į kai kuriuos esminius klausimus apie pačias partijas, Lietuvos praeitį, dabartį ir ateitį. Tikslas — kad JAV lietuviai galėtų susi- daryti savo nuomonę apie jų užimtas dvasines pozicijas ir galėtų pasirinkti balsuoti už tą, kuri artimiausia širdžiai ir protui.

Kalbėtasi buvo praėjusių me- tų rugpjūtį, man būnant Lietu- voje, ir nuo tada kai kas (beje — daug kas) einamuosiuose Lietu- vos reikaluose labai pasikeitė, bet esminiai partijų principai, manau, ne. O norint už partijas balsuoti, praverstų apie jas iš- girsti, tad ir pateikiu čia „ap- valaus stalo“ stiliaus pokalbį, kuris galbūt padės kai kuriems

mės gaudes, kurs raminančiai įgalina prisiminti nenykstantį gamtos grožį: ...baimės ir pavojų / jaunystėje mes buvom apsupti, / bet skleidėsi leukonija baltoji / ir gladiolė, širdyje skaiti... // ar paskutinio melžano guazdikio, / ar gencijono, ar žydrų akių / le- dinio Apolono torsas.

Ar Apolono torse glūdi ledinis grožis? Būčiau muzikas, gal ir ryžčiausi sukurti ne ledinius, bet pietietiška šiltes etidus Magda- lenos Birutės Stankūnienės albume regimoms gėlėms: Persiš- kai rožei, Gloxinijai, Heliconijai, Monstera deliciojai, žydinčiam ananasui, bananui... Žydinčios žemės ciklui. Tegul nenulūsta nepaminėtos gėlės.

Pranas Visvydas

Magdalena Birutė Stankūnienė

Rojus paukštis, 1975

mūsų tautiečiams apsispręsti balsuojant. (Beje, prieš šiuos in- terviu aš bandžiau kažkaip pro- tingai paaiškinti savo oponentams, kodėl kalbuosi tik su nekairių partijų atstovais. Nelabai pamenu, kokį pasiaiš- kinimą tuo klausimu surezgiau pati, bet puikiausiai prisimenu Centro sąjungos vadovo Ro- mualdo Ozolo atsakymą į jį: „Nebūkite naivi ir neaiškin- kite, nes puikiai suprantame, kad Amerikos lietuviai už kairiasias partijas paprasčiausiai nebal- suos — koks tikslas su jomis kal- bėtis?“

Tai gi už nesamo „apvalaus stalo“ — penketas vadų: Vytau- tas Landsbergis, Tėvynės sąjun- ga (Lietuvos konservatoriai); Saulius Pečeliūnas, Demokratų partija; I.S. Uždavinys, Krikščionių demokratų partija; Ri- mantas Smetona, Tautininkų sąjunga; Romualdas Ozolas, Centro sąjunga.

Pagrindiniai klausimai: ju partijos skirtumai nuo kitų dešiniųjų partijų; jų partijos požiūris į socialinę lygbę ir socialinį teisingumą Lietuvoje, respublikos prezidento posto koncepcija, kandidatūros gali- mybės, požiūris į Lietuvos ka- riuomenę ir tt.

Saulius Pečeliūnas —
Demokratų partijos
pirmininkas

RIMA MARIJA GIRNIU- VIENĖ: Kokie būtų esminiai Jūsų partijos bruožai?

SAULIUS PEČELIŪNAS: Na, turbūt reikėtų pradėti nuo istorijos, tuo labiau, kad mes buvome pirmoji iš naujo įkurta partija (šiaip partija įkurta 1902 metais) — taigi buvo didelis penas kitoms partijoms. Prieš tai vyko plati diskusija: kurti partiją? nekurti? kada kurti? kaip šitai daryti? Mes šias diskusijas organizavome Fizikos institute, kurių esmė: kaip turėtų vystytis mūsų struktūri- zavimosi eiga? Kas įdomiausia — suradome labai daug oponentų. Kad jų suradome LKP, sa- vaine suprantama, bet jų rado- me ir pačiame Sąjūdyje. Daug kas galvojo, kad jei prasidės partijų struktūrizacija, tai Sąjūdis kaip organizacija iširs, susipriešins, ir tai laikė kaip Sąjūdžio ardyumą. Tuo tarpu mes tokių tikslų visiškai neturėjo- me; sakėme, kad Sąjūdis amž- nai negali toks egzistuoti. Kai yra toks platus judėjimas, visi susiburia kokiame viename tiks- lui pasiekti, o paskui prasideda interesų kova, reikia išmokyti in- teresus derinti, ir nieko kito gyvenimas nesugalvoja, kaip po- litinės partijos, ir reikia jas kur- ti. Kuo anksčiau mes pradėsime netgi Sąjūdžio viduje tai daryti, išmoksime, turėdami laiko iš- mokyti, tuo geriau po to tar- pusavyje visi susikalbės, nes

Lietuvos veidai: Algio Jakšto nuotrauka „Škausmas“.

bus jau tas įdubis.

Deja, atsirado pasipriešinimas ir atsiradome lyg tarp dviejų ugnį. Bet diskusijos buvo labai įdomios. Iš pradžių idėja buvo kurti platesnę partiją, kuri galėtų apimti ir socialdemokra- tinės pakraipos žmones, ir krikščionių demokratų pakrai- pos pažiūrų žmones. Užtai ir pasirinkome tokį pavadinimą — „Demokratų partija“. Nors buvo ir daugiau priežasčių — ir istorinės šaknys, ir pačios idėjos. Ir galvojomė, kad iš pradžių ga- lėtų būti didelis sambūris, kuris palaipsniui išvirstų į frakcijas: socialdemokratų, krikščionių demokratų, kurios ilgainiui išaugtų į atskiras organizacijas. Bet pradėjusios bendrą kelią, jos tikrai gražiai tarpusavy sutar- tų. Na, lietuvių atmintis gera — kadangi šios partijos egzistavo Lietuvoje iki okupacijos, at- sirado žmonių, išsaugojusių šias

ambicijas: kodėl mes turime eiti pradžioje bendrai su kažkuo, geriau kuriame iš karto. Taigi mes buvome patys pirmieji, o po kokių pusmečio pradėjo atsikur- ti ir kitos partijos — taigi tokia buvo pradžia. Todėl, kai manęs dažnai klausia, kuo mes skiria- mės nuo kitų, tai — ypač kai šalia stovėdavo kitų partijų atstovai — aš atsakydavau: tai geriau paklauskite, kuo jie ski- riasi nuo mūsų, nes kai jie kūrėsi, mes jau buvome. Vadi- nasi, jie turėjo surasti kažkokių skirtumų nuo mūsų ir tada kur- tis... Dabar klausimas iškeltas priešingai.

Galui atsakyti. Mes, kaip pra- džioje sakiau, norėjome tar- pusavy susitarti, neieškojome kokių nors gigantomanijų ar- to... Paėmėme tas pačias „Var- po“ idėjas — jos praktiškai yra amžinos, nesupriešindome demo- kratijos ir nepriklausomybės...

Buvo tuomet keliamas toks klausimas: kas turi būti pirma — ar demokratija, ar nepriklau- somybė, kas svarbiau? At- sakymas labai paprastas: jeigu valstybė nėra nepriklausoma, tai jina negali būti demokrati- nė. Jinai gali būti teisinė — diktatūra irgi yra teisinė struk- tūra — bet jina nėra demokrati- nė. Vadinasi, tas klausimas yra elementarus. Sąjūdis savo tikslą pasiekė — jis atkūrė valstybę, iškovojo nepriklaus- mybę, bet pirmieji žingsniai į demokratiją buvo labai sunkūs. Daug kas gali pasakyti, kad mes svyravome tarp diktatūros ir demokratijos, tarp anarchijos ir demokratijos — tokių poži- rinių visuomet yra, ir ne tik Lietuvoje, kiekvienoje valstybėje: atsiranda užuominų pasukti į vieną ar kitą pusę. Vienas da-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Magdalenos Birutės Stankūnienės dovana Lietuvai • Pokalbiai su kai kurių Lietuvos politinių partijų vadais • A.a. poeto Henriko Nagio atminimui • Knyga apie Raitininkų kaimą Džūkijoje • Birutės Pūkelevičiūtės Čikagoje laukiant

Pokalbiai su Lietuvos politikais

(Atkelta iš 1 psl.)

lykas yra kurti demokratines struktūras, kad žmonės jas žinotų, jomis naudotųsi, ir tuo pačiu — kad keistųsi jų mąstymas. Galima tas struktūras paprasčiausiai įstatymuose surašyti, visi mechanizmai bus labai demokratiški...

RIMA MARIJA GIRNIU-VIENĖ: Bet neveiks?

SAULIUS PEČELIŪNAS: ...ir valstybė bus nedemokratinė. Mes dabar turime daug požymių, daug demokratijos mechanizmų yra įteisinta, ir jie atitinka visus Europos standartus — nieko neprikiši. Bet mąstymo lygis?.. Demokratija dar netapo gyvenimo būdu... ir tai labai svarbu. Kodėl britams nereikia konstitucijos? Nes tai jų gyvenimo būdas. Jiems nereikia surašyti, kurį dalyką, kaip kad civilizuotam žmogui prie šakutės nereikia pridėti instrukcijų kaip ja naudotis. Aborigenai, sakykite, išaugusiam miškuose ir niekad to daikto nematavusiam, reikėtų pridėti ir instrukcijas. Taigi, kaip reikėtų išprusinti mūsų visuomenę, kad daugeliui dalykų nebereikėtų instrukcijų, kad žmonės žinotų, kas tai per daiktas, kaip juo naudotis, ir kad nemėgintų šakute pjauti, o peiliu badyti? Tai čia didelis yra darbas — šiek tiek tas struktūras sukūrėme, bet mąstymą pakeisti yra be galo sunku. Ir netgi tarpusavyje... Sakykite, daug dabar yra tų partijų, kurių pavadinime yra žodis „demokratija“, bet pamėginkime paanalizuoti, kaip atrodo jų įstatai — ten vis dėlto dar daug yra „kiekos rąkios“, kaip galima sakyti. Ne visada rašytinės... Kartais įstatai būna gražiai surašyti, bet vidinės taisyklės partijoje yra labai griežtos. Ir atvirkščiai... Taigi čia toks palyginimas.

Man labai sunku apie savo partiją kalbėti — geriau kas nors kitas kalbėtų, tuo labiau, kad esu tos partijos pirmininkas. Tiesa, metus, metus su puse mūsų partijoje nebuvo pirmininko, buvo „kolektyvinis valdymas ir atsakomybė“ iš 15-os žmonių. Tai dar buvo okupacijos laikai, ir mes samoningai tai darėme...

RIMA MARIJA GIRNIU-VIENĖ: Kad nebūtų smūgis nutaikytas į ką nors?

SAULIUS PEČELIŪNAS: Taip, kad spaudimas nebūtų nutaikytas į vieną konkretų asmenį — gal jam būtų buvę sunku atsilaikyti, sunku pasakyti... Bet taryboje buvo 15 žmonių, ir niekas pats vienas negalėjo daryti sprendimų: turi susirinkti, aptarti, išanalizuoti situaciją, tik tada priimti sprendimą. Penkiolika žmonių spausiti yra sudėtinga. Po metų, kuomet pasikeitė sąlygos, išrinkome ir pirmininką, ir visi žinojo, kad anksčiau ar vėliau tai įvyks. Ir dar viena nerasta partijos taisyklė: jeigu kas nors labai veržiasi į kokias nors pareigas, jau tarybai ir sakyti nieko nereikia — taryba niekad jo toms pareigoms nesikiria. Tada, kai taryba matys, kad jis tikrai gali tą darbą daryti, kai jis pats į tas pareigas nebesivers (norėti ir veržtis yra skirtingi dalykai), tuomet gal ir skirs jį toms pareigoms.

Mes turėjome daug tokių pamokų: žmogus įsipareigoja daug padaryti, priima daug darbų, iš esmės nepadaro nieko. Taigi vėl grįžta prie to, kad reikia vystyti tą mąstymo būdą, kad už žodį reikėtų atsakyti kaip už daiktą. Ir įstatuose yra pasaky-

Lietuvos valdai: Algio Jakšto nuotrauka „Sunki našta III“ (1988-1990).

ta, kad jei kuris partijos narys nesutinka su partijos pozicija, jis gali tos pozicijos nelaikyti, bet yra nuoroda viešai nekenkti, netrukdyti. Be to, mes esame vienintelė partija Lietuvoje, atsiėmusi savo spaudos leidinį.

RIMA MARIJA GIRNIU-VIENĖ: Kaip jūsų partija žiūri į socialinės lygybės ar socialinio teisingumo klausimą?

SAULIUS PEČELIŪNAS: Na, apie socialinę lygybę mes jau tiek prisiklausėme, kad gal jau šito būtų gana. Turi būti nustatyta tam tikra žemutinė riba: kai žmogus jau nebėga pragyventi, kai yra invalidas ar panašiai, valstybė turi jam garantuoti tą pragyvenimo minimumą. Taigi šia prasme lygybė turi būti: visi, kurie atsidūrė tokioje padėtyje, neturi numirti — valstybė turi jiems padėti.

Tačiau dėl tos aukštutinės gradacijos — velgi... Apskritai, lietuvių yra toks būdas: jis labai gerai moka skaičiuoti svetimus pinigus, tik ne savo. Ir dažniausiai tik tuo ir užsiima. Pas mus, mūsų partijoje, mes nuo to seniai atpratę, mes svetimų pinigų ne-skaiciuojame. Jeigu jie yra uždribti... O jeigu kas juos yra pavogęs, tai jis yra vagis — tuomet taip ir vadinkime. Tuomet politinė orientacija neturi jokios reikšmės — vagis yra vagis. O kiek žmogus uždriba, kiek jis sugeba uždribti — man visiškai negaila. Jeigu jis sugeba per metus uždribti milijoną, du ar tris — valio, tegul uždriba. Jisai uždribdamas duos darbo vietas ir kitiems — ir kitiems bus geresnis gyvenimas.

Taigi apie šią lygybę turbūt nereikėtų kalbėti, o socialinis teisingumas — tai šiuo metu Lietuvoje labai aktuali problema. Daug kas mato, kaip dabar Lietuvoje yra su pensininkais. Sakykite, pensijų padidinimas — grynas anekdotas: kam penkis litus pridėjo, kam penkis litus atėmė, žmonės su tais popierėliais lakstė — triukšmo daug, o rezultatas — nulis. Šiems žmoneliams — taip, nulis. O kai pažiūri į kolaborantus, buvusius veikėjus — jų pensijos tikrai kažkodėl... ne 100 ir ne 200 litų. Jų gana aukštos pensijos, jie ir iš Maskvos gauna, jei yra buvę karininkai, sribai ir kitokie veikėjai, taigi šitas įstatymas leido tai padaryti. Ir ne taip seniai esame girdėję, kaip prezidentas Brazauskas bände

paaikinti teigiamą kolaboravimo prasmę...

RIMA MARIJA GIRNIU-VIENĖ: Būtent?

SAULIUS PEČELIŪNAS: Sakė, kad kolaboravimas buvo ne toks jau blogas dalykas, tai lyg ir prisitaikymas — aš nenoriu už jį kalbėti, tai buvo jo žodžiai, bet jis mėgino atskleisti teigiamą kolaboravimo prasmę. Ir po to pasirodė tas įstatymas — štai su tokio mis pasekmėmis... Taigi, jei kalbėti apie „socialinę lygybę“ — ir apie tai mes turime kalbėti — čia būtų viena iš pagrindinių mūsų šios dienos temų.

RIMA MARIJA GIRNIU-VIENĖ: Būtent?

SAULIUS PEČELIŪNAS: Sakė, kad kolaboravimas buvo ne toks jau blogas dalykas, tai lyg ir prisitaikymas — aš nenoriu už jį kalbėti, tai buvo jo žodžiai, bet jis mėgino atskleisti teigiamą kolaboravimo prasmę. Ir po to pasirodė tas įstatymas — štai su tokio mis pasekmėmis... Taigi, jei kalbėti apie „socialinę lygybę“ —

ir apie tai mes turime kalbėti — čia būtų viena iš pagrindinių mūsų šios dienos temų.

RIMA MARIJA GIRNIU-VIENĖ: Koks jūsų požiūris į organizuoto kriminalizmo poreikius Lietuvoje?

SAULIUS PEČELIŪNAS: Šiandien daug apie tai kalbama Lietuvoje, aišku, laikraščiai savo blogą darbą nuveikė... Ypač vakariečių atžvilgiu: jie yra tikrai išsigandę tų mūsų laikraščių reportažų ir to mūsų gyvenimo, nes, kai juos paskaitai, tai tikrai atrodo, kad tai yra „razbainininkų“ kraštas, ir baisu į gatvę išeiti...

RIMA MARIJA GIRNIU-VIENĖ: Ar taip nėra? Sakykite, aš dabar jau klausiu kaip vakariečiai...

SAULIUS PEČELIŪNAS: Man teko buvoti ir New York'e, ir kitur...

RIMA MARIJA GIRNIU-VIENĖ: Ten dar blogiau?

SAULIUS PEČELIŪNAS: Ne kiek ne kitaip. Aš nelyginčiau, kur geriau, kur blogiau, tiesiog — ne kiek ne kitaip, aš kalbu apie baimę. Dar, sakykite, Vilniuje ar kitame Lietuvos mieste gal net yra geriau. Nes New York'e, tu žinai, kad jei užėjai į tą gatvę, tai tave tikrai arba pagaus, arba apiplės, ar dar kas nors atsitiks. Pas mus Lietuvoje yra kitas dalykas, gal ir blogas: tu nežinai, kurioje gatvėje gali tai atsitikti... Kai kurios gatvės gal ir aiškios, kaip ir kai kurie rajonai, o pagrindinėse gatvėse gal kiek ramiau. O New York'e tai jau labai aišku. Taigi tiek to panašumo, kalbant apie nusikalstamumą.

Bet yra kita bėda: vis dėlto Lietuvos nusikalstamas pasaulis yra labai susijęs su teisėtvarkos struktūromis. Ir esmė — ne maži policijos pareigūnų atlyginimai (ir kitose šalyse policininkai ne kažkiek uždirba, bet vis tiek kovoja su narkomanija ir kt.). Esmė ta — kad teisėsauga, kaip ir sovietiniais laikais, tebėra smarkiai susijusi su valdžios struktūromis.

RIMA MARIJA GIRNIU-VIENĖ: Jūs turit mintį, policija?

SAULIUS PEČELIŪNAS: Ne tik policija, visa vidaus reikalų sistema: ir prokuratūra, ir teismai. Visi tie patys žmonės — iš sovietinių laikų. Tų naujų ne taip daug.

RIMA MARIJA GIRNIU-VIENĖ: Tai nėra trečioji valdžia Lietuvoje?

SAULIUS PEČELIŪNAS: Mes galime ją taip vadinti, nors įstatymiškai jina yra atskirta... Tai jeigu žmogus yra sąžiningas, jam leidi laisvai vykdyti įstatymą, kad niekas jo negali stumdyti — tai yra gerai. Bet jeigu žmogus yra nesąžiningas ir yra tokia situacija, kad niekas jo negali pastumti — jis tampa nevaldomu, jis gali daryti bet ką... O jeigu jis dar ir anksčiau yra buvęs teisėju, kai užtekavo tik telefono skambučio, ir taip buvo formuluojamas ir kaltinimas, ir nuosprendis?.. Tai galite įsivaizduoti, kad tam žmogui ne visada reikia net blogos valios — jam paprasčiausiai sunku iš to ištrūkti. Ir kai kas tuo naudojasi, kas tiesiogiai, kas netiesiogiai. Mėginama paveikti ir teisėjus, ir paveikti tą pačią policiją. Kai kas susigundo dėl pinigų — pinigai yra dideli. Sakykite, automobilių vagystės per metus duoda 20 milijonų litų pelno. Grynas pelnas.

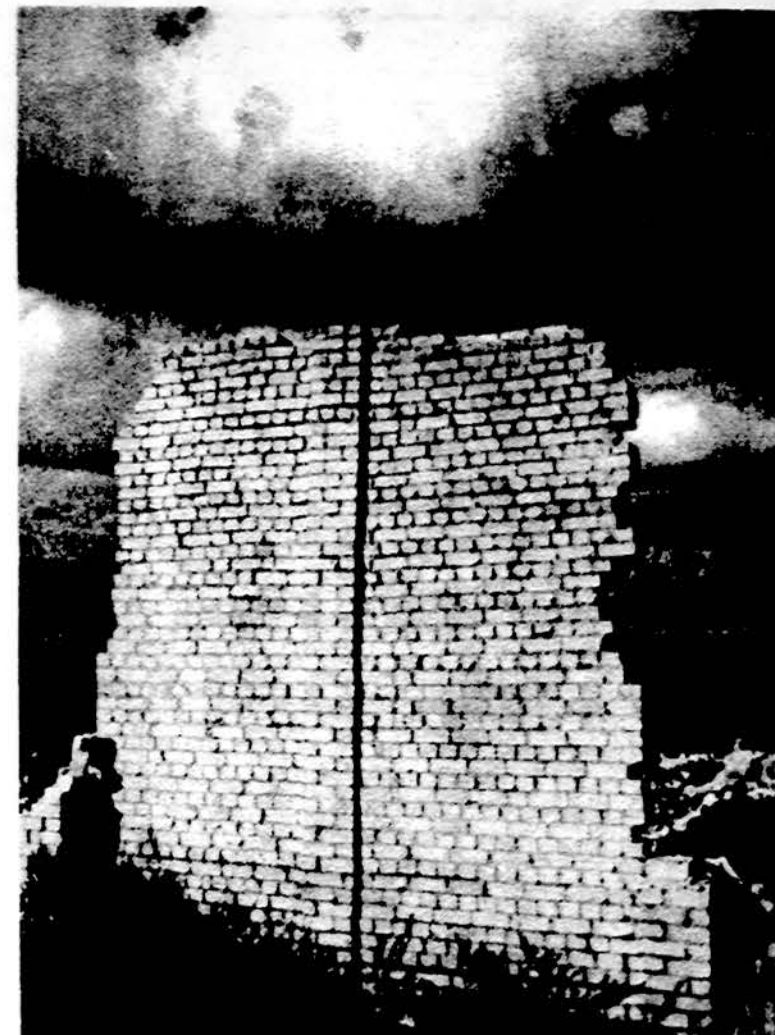
RIMA MARIJA GIRNIU-VIENĖ: Vagims?

SAULIUS PEČELIŪNAS: Taip. Čia tai, ko neranda, labai lengva suskaičiuoti. Tai už tokius pinigus gali nusipirkti ir muitinę, ir policiją, ir viską, ką nori. Ir jie šitai daro. Matyt, tai daro nusi-kaltėliai ir kitose valstybėse — tai nėra paslaptis, bet yra ir kitos socialinės garantijos: Vakaruose policininkas nenori netekti darbo, jam tiesiog tai neapsimoka. Lietuvoje tai apsimoka: per savo darbą jis susisieja su šiomis struktūromis, paskui jį iš jo darbo atleidžia — jisai ten gaus darbą bet kur ir nemaziau apmokamą, dar geriau apmokamą. Jis išsineš tas visas žinias, jam nėra baisu netekti darbo. Tuo labiau, kad pensijos, jų ir bendratininkų, nėra didelės, indeliai Lietuvoje nieko nereikia.

Mūsų gudrios galvos skaičiavo, kokio dydžio indėlius Lietuvoje galima apdrausti. Pasirodė — iki 500 litų, juokinga. Bent būtų 5,000 litų — tam tikra minimali garantija, paskui jau žmogui būtų jo rizika.

Tačiau — iš visko išbristi galima. Bet... kas atsitinka: visi apie tai seniai kalba — apie indėlių draudimą, turto deklaravimą, automobilių vagystes. Su kai kuriais sąžiningais policininkais sudarėme net specialią programą, ne visi ir ten vagys, bet...

RIMA MARIJA GIRNIU-

Lietuvos valdai: Algio Jakšto nuotrauka „Sienos“ (1988).

VIENĖ: Ko trūksta?

SAULIUS PEČELIŪNAS: Noro. Dabar pagaliau priėmė Turto ir pajamų deklaravimo įstatymą. Pagaliau jis veikia. Bet tas laikotarpis, kai jis neveikė, kai kam buvo labai reikalingas. Privatizavimo įstatymas — irgi... Taigi vyksta tam tikri suoliški ejimai į priekį, ne nuoseklūs, bet suoliški. Ir labai galima atsekti, kodėl tą dieną ar mėnesį dar nėra priimamas vienas ar kitas spaudimas. Labai aiškiai kažkam to reikia, ir kartais galima net pirštais parodyti — kam. Tasai klanas, apie kurį dažnai kalbama Lietuvoje ir vakariečiai turbūt yra apie jį skaitę, yra realus dalykas, jis egzistuoja. Dar neteko girdėti, kad Lietuvoje kas nors būtų buvęs nuteistas už korupciją. Visi laikraščiai apie tai rašo, visiems viskas aišku, bet... žmogus pereina į kitas pareigas arba į privačias struktūras, ir bankus ar kitur — ir nieko negali padaryti... Reikia, tas klanas egzistuoja — valdžios, draugystės, pinigų ir buvusių partiečių samplaika.

Tai yra didelis pavojus valstybei — nes tie žmonės, ypač kai įsivelia į kokias nors biznio struktūras, pradeda savo kokius nors verslus ir turi ryšius su valdžios institucijoms, žiūri tik

savo interesų, užmiršta valstybės interesus, savuosius interesus prastumia pro valdžios struktūras, ir tuomet valstybė, norėdama to ar nenorėdama, pati save naikina. Šitai yra pavojinga. Vakaruose turbūt tai bandoma sunaikinti pačioje užuomazgoje. Pas mus skandalių daug, pasekmių — jokių. Apie teisingumą kalbama daug, bet jo Lietuvoje dar nėra tiek, kiek norėtusi.

RIMA MARIJA GIRNIU-VIENĖ: O kaip jūs žvelgiate į LDDP? Ar jums tai priešai, ar kas nors kita?

SAULIUS PEČELIŪNAS: Aš niekada nesakiau, kad tai priešai, ir to nesakau. Šiek tiek bandysiu sugrįžti į istoriją: dar per 1989 metų vasario 16 dienos minėjimą Katedros aikštėje, Vilniuje, mes pirmą kartą išėjome kalbėti partijos vardu, ne Sąjūdžio vardu, o partijos — mūsų Demokratų partija jau buvo įsikūrusi, ir mes siūlėme — Vasario 16-ąją dieną, per mitingą, mes siūlėme mūsų komunistams (cha, cha...) — tautiškiems komunistams: ne kad jie turėtų atsisakyti nuo Maskvos, bet pasiūlėme išeiti iš tos partijos, nutraukti bet kokius ryšius... Taip sakant, sunaikinti tą partiją čia, Lietuvoje, ir kurti nuo nulio savo partiją. Tegul ji būna komunistinių pažiūrų žmonių partija. Ir mes sakėme: jeigu Lietuvoje yra bent trys šitaip galvojančios, kaip komunistai, žmonės, jie turi turėti savo organizaciją... jeigu jinai nenukreipta prieš valstybę — čia jau natūralus dalykas. Bet jie turi teisę tokią organizaciją turėti.

Taigi mes jų nelaikome priešais, tai yra tokie pat Lietuvos piliečiai. Bet tai, ką jie daro, mums nėra priimtina: jie nenu-traukia senų saitų, jie tebėra susiję... Atsimenate tą istoriją, kai komunistų turtas buvo perimamas valstybės žinion? Vėl iš-kilo visokie skandalai — kai buvo nuslepimas tas turtas, kaip jis buvo asmeniniams reikalingas naudojamas... Ir tie žmonės sėdi šiandien Seime, ir — nieko... Ir toje partijoje yra tikrai protinių žmonių, jie negali iš ten ištrūkti, per daug gal susirišę yra... Manau, anksčiau ar vėliau tas skilimas turės įvykti, nutrūkti komunistinio mąstymo saitai; Kremliaus matymą visada prieš akis galima jausti... Kalbant su Maskva, šiandien ir mūsų kai kuriems vadovams ir ministerijų pareigūnams akivaizdu, kad jie prieš akis turi tą patį Kremlių. Nors tai yra jau kita valstybė, visai kiti santykiai, ir yra lygūs partneriai — galėtų kalbėtis normaliai — tačiau negali, psichologiškai negali...

(Tęsinys ateinantį šeštadienį)

Lietuvos valdai: Algio Jakšto nuotrauka „Amžinybės nuojauta“.

Gerūnė didžiojo mūsų poeto Henriko Nagys, mirusio šią metų rugpjūčio 3 dieną Montrealyje, Kanadoje.

Algimanto Kozio nuotrauka 1989 metais Čikagoje.

HENRIKAS NAGYS (1920-1996)

Henrikas Nagys – poetas, literatūros ir meno kritikas, vertėjas. Gimė 1920 m. spalio 12 d. Mažeikiuose. Vytauto Didžiojo universitete Kaune studijavo liuanistiką ir germanistiką. Pasitraukęs į Vakarus, studijas tęsė Freiburgo universitete, Vokietijoje, bei Innsbruko universitete, Austrijoje, kur įsigijo daktaro laipsnį už disertaciją apie Georg Trakl poeziją. Gyveno Montrealyje, Kanadoje. Nagys yra buvęs *Literatūros lankų* (1952-1958) redakcinio kolektyvo narys ir savaitraščio *Neapiklausoma Lietuva* redaktorius. Į lietuvių kalbą yra išvertęs vokiečių, amerikiečių ir latvių poezijos. Poetas yra dėstęs Montrealio universitete ir vadovavęs aukštesniems liuanistikos kursams; mokytojas Montrealio vidurinėse mokyklose.

Henrikas Nagys buvo bendražygis viename iš pačių svarbiausių posikių dvidešimtojo amžiaus lietuvių poezijoje – *Žemės* (1951) antologijoje, kurios dalyviai savo poeziją atskleidė naujos tematikos ir eilėdaros srityje. Nors šios antologijos dalyviai – Juozas Kekšas, Kazys Bradūnas, Alfonsas Nyka-Niliūnas, Vytautas Mačernis, Henrikas Nagys – skyrėsi vienas nuo kito stiliumi, poetiniu metodu ir tematika, juos jungė impulsas atsitraukti nuo Neapiklausomos Lietuvos išsivysčiusios lyrinės tradicijos, kuri jų idėjinio ir estetinio pasaulio, jų kūrybos nebeatitiko.

Žemės antologijos dalyviai rėsi siekimas menine forma įprasminėti visą žmogaus egzistenciją. Ir nors jie kiekvienas savaip tai įgyvendina, bet jų visų kūryboje yra ryški bendra idėja, kad poetiniu žodžiu kūrėjas santykiauja su tikrove ir ne tik išreiškia savo vidinį pasaulį ar atspindi išorinį pasaulį, bet tikrovę interpretuoja ir ją permaitina. Tokiu būdu atsiveria nauji tikrovės dėsniai ir plėtimės, o kalba – žodis – tampa priemone prieiti prie naujo, esminio tikrovės supratimo.

Henriko Nagio poezija kaip tik ir užima tokią uždavinį. Nagio poezijos arenoje susitinka trys sąvokos: kasdieninės žmogishios egzistencijos tema, poetinio žodžio transformuojanti galia ir poetinė, tobula tikrovė, kylanti iš

susidūrimo kasdieninės tikrovės ir poetinio žodžio.

Henriko Nagio poezija esminiu būdu įgyvendina poetinės tikrovės sąvoką. Savo kūryboje Nagys patvirtina konkretių reiškinių daiktinio pasaulio tikrumą ir tuo patį įtaigauja skaitytoją suprasti ir įtikėti poetinės tikrovės būtimi ir jos pajėgumu kasdieninė realybę įprasminėti. [...]

[Jau ankstyvojo jo poezijoje] sutinkame ne poetinį tikrovės aprašymą, ar realybės elementų apšvietimą poetine šviesa, bet poetinės vizijos suformulavimą. Šis kūrybinis procesas – prasidedantis nuo konkretių, objektyvios realybės reiškinių ir juos transformuojantis į transcendentinę poetinę tikrovę – ir šio proceso įkūnijimas yra Nagio poezijos *raison d'être*. [...]

Pati poezija, pats kūrybinis aktas, nenulstamas tikslaus žodžio ir pajėgių poetinių struktūrų ieškojimas yra Nagio kelrodė. Poeto dalia – vienišas išsikimumas šiai poetinei tiesai. Ir užtat šiam poetiniam užmojui tinkama šiaurės simboliai ir šiaurės įvaizdžių struktūros, kuriuose poetas atsiskyrėlis vis ieško, kaip priartėti prie tos niekad visiškai neprijaukinamos, gerai nesuprantamos transcendentinės poetinės tikrovės [...].

[Vėlesniojo] Henriko Nagio poezija pilna vilties ir pasitikėjimo poetinės tikrovės tiesa. Tai vienas iš sunkiausių poetui uždavinių – kaip be jokių *a priori* priimtų tiesų ar idėjinų struktūrų įprasminėti kasdieninės realybės pasaulį. Nagys tą uždavinį apsiima ir tobulai atlieka: pati jo poezija tampa atrama ir patikima tikrove, kuri įprasmina ir tautos likimą, ir žmogaus individo susidūrimą su absoliučia mirties sąvoka. Savo konkrečiais žodžiais, kurie naują poetinę tikrovę įgyvendina, Henrikas Nagys skaitytojui dovanoja visiškai realizuotą poeto sampratą – poetą, kuris žvelgia nežinia į akis ir drąsiai ieško prasmės.

Živilė Bilalaitė (1951-1991)

(Iš jos studijos apie Henriko Nagio poeziją 1992 metais išleistame kritikos rinkinyje *Lietuvių egzodo literatūra 1945-1990*)

VASAROS

Saulėgrąžų soduos pabunda ir gieda strazdai.
Nušoka per akmenis šaltas šaltinių vanduo.
Putojančių tiepų žiedų sklidini šuliniai.

Įkaitę vėjų pėdos nudulka per vietelę kieta.
Išdega grioviai kvepia moliu ir žemuogėm.
Seno tilto turėklai prakaituoja sahai.

Lanka atlinguodami vyrai vienmaršiai neša
ant žvilgančių dalgių baltą dienovidžio saulę.
Sukasi kregždžių verpetai jiems virš galvų.

Padūmavusi erdvė dreba. Žydrą voratinklę
harpo lėtais sparnų mojavimais gandas.
Žada prikančią žiūrį žaliom akim miškai.

RUDENYS

Ant varpinės bokštų gula lapkričio miglos,
primirkę gailių sutemų ir atodūsių. Pilkos
išblykšusio sielvarto marškos lininės.

Į atvirą duobę žiūri žiūri pajudę veidai.
Milinių, skarelių, lapų šlapių šlamės. Ir –
kanopų kapojimas tolimas... žirgo, regėto sapne...

liepanojančiais karčiais... žirgo žirgo kanopos
kapojo žolę žalia, šviesiai žalia, dar žalia...
Dunda

į didelę duslią duobę žemė juoda.

Krenta į duobę debesys ir dargana.
Krenta veidai ir varpai, krenta vakaras, krenta
žemė visa ir dejuodamas juodas dangus.

ŽIEMOS

Rytmetį grįžta nebylės bandos raženom.
Tingiai keliai saulė pro garo kamuoliukus.
Spindi švininė šviesoj apledėję ragai.

Vidurdienį pievose gėsta lapų laužai.
Krankia varnai išbadėję virš stingstančių kūdrių.
Geležiniai gruodo pirštai į žemę sminga.

Vakare per Paukščių Taką atpučia sniegą šiaurys.
Lengvos plastakos glosto nedrąsiai brastą,
žolę, šnarantius stogus, eglynus – pernaikt

niūniuodamos supa ir vėso į vėsus audeklą.
Sapnuojantį lopšį užraizgo šerkšno gijom.
Pirkioj traskėdama baigia liepsnoti skala.

PAVASARIAI

Kužda ir kužda neramūs miškai pro miegą.
Nuo alsavimo karšto dreba malūnų sparnai.
Mėlyno mėnesio akys spindi tankmėj.

Naktis skardi ir skardi giriom laukinis juokas.
Debesys lenkia ir lanksto eglių viršūnes.
Ir – pažadinti vandenys puola į prarajas.

Upės apglėbusios neša į jūrą suaišytą ledą.
Aidi akiraty šlopūs griaustinio dunkstėjimai.
Ilgas žerintis šablas atveria dangų.

Ant laukų drumslinių lyja rytmetis.
Žmonės vienplaukiai stovi bundančioj žemėj.
Tolumo, už nakties, lengvai atsidūsta miškai.

POEMA APIE BROLĮ

Mano brolis ragavo užginto vaisiaus.
Rojaus paukščiai tūpė ant tavo plačių pečių.
Šlamojo palmių šakos naktis virš tavo miego.

Tu išbraižai ant akmeninės sienos
medžiotoją, stumbrą ir saulę. Ugnį išakelėi
iš tūnago ir numirusios medžio šakos.

Mano broliui kalbėjo Dievas griaustinio balsu.
Mano brolio burlaiviai raitė jūras ir vandenynus.
Brolio rankos sudėjo akmenis sfinksams ir piramidėms.

Tu smėlyje žuvį piešai, kuri nušviestė niūrią
drėgną katakombų tamą. Tu meldeisi su pirmomis krikščionim,
kai laukiniai švėrys puolė arenon pro narvo duris.

Mano brolis valgė sprangią pelę ir nelaimės duona,
užsigerdamas šaltu šaltinio vandeniu. Mano brolis
dainavo su baudžiauninkais apie vargą varteliuose žydinti.

Tu plaukei su maištaujančiais Kristoforo Kolumbo jūreiviais
ir verkei, bučiuodamas atrastą žemę.
Mano broli palaidojo jūroj, suvyniotą į burių audeklą.

Tu vienplaukis klauseisi Kristijono Donelaičio pamokslų
Tolminkiemio mažoj bažnytelėj ir skaitai prie balanos
Aukso Altorių ir Mažvydo katekizmo žodžius prastus.

Mano brolis dainavo girtas Kretos salos vynuogyne
ir mėtė kriauklės į juodą, raudoną ir žalią jūrą.
Mano brolis išgėrė Sokrato taurę nuodų.

Tu stovėjai šalia Federico Garcia Lorca,
kai egzėkucijų šautuvai sutrupino mūro sieną raudoną,
kai ant karšto Grenados smėlio sukniubo poetas.

Tu irklavai prirakintas kartu su vergais prie galerų
irklų sunkaus. Žygiavai kartu su pilkais kareiviais,
kritai, žudei ir nešei savo sužeistą draugą iš žemės pragaro.

Mano brolio išėjo motina sukilimų kartuvėse.
Jis gulėjo kartu su miško broliais turgaus aikštėje.
Jis kalė tėvui medinį kryžių į kieta Sibiro gruoda.

Mano brolis maištavo su visais maištininkais už laisvę.
Mano brolio rankomis buvo sugriautos Bastilijos sienos
ir atnešta paskutinė žinia iš kraujuojančio Budapesto.

Tu kaukei dangaus keršto kartu su Savonarola.
Tu degei su Giordano Bruno pasmerkimų laužo ugnį.
Tu dėvėjai kartu su žydais geltoną Dovydo žvaigždę.

Tu tylėjai kartu su suomių šauliais raudonųjų atakos metu.
Tu išlenkėi švelnią lūpų tūpseną Mona Lizai.
Tu šaukėi dažus į drobę su Salvador Dali.

Mano brolis medžiojo dramblius Aukšinio kranto džiunglėse.
Su vikingais statė laivus, su romėnais mainė gintarą.
Mano brolis dažė aztekų šventyklų derliaus dievo akis.

Mano brolis dainavo eiles trubadūrų turnyruose.
Ant bastūnų vieškelio valkatauo su François Villon.
Gėrė ryžių degtinę mėnesienoje su Li-Tai-Po.

Mano brolis kalbėjo su visais auksaburniais.
Mano brolis tylėjo kartu su visais žemdirbiais.
Mano brolis kopė į kalną paliesti Laimės Žiburio.

Mano brolis gyvena kartu su mumis mūsų karčių vienaivė.
Kvėpuoja tą patį orą. Geria tą patį vandenį.
Laukdamas savo mirties.

Tavęs neparklupdė kazokų bizūnai Kražių šventorių.
Tavęs nepapirko Aliaskos ledinėj upėj išplautas auksas.
Tavo karstui auga puikynai gimtojo smiltų.

KRYŽKELĖ

Kryžkelėj auga platanai. Kelio atgal nėra.
Užnaujai aidi kareivių žinginiai ir geležis.
Tarp debesų ir lapų alsuoja žemė gera.
Miega koralių saloj nepažįstamoj žemė graži.
Šlama platanai ir plazda paukščiai virš mūsų galvų vakare.

Broliai ir seserys, imkit mane ir skaitykit...
Basos kojos ant gruodo ir šimtametė giria.
Broliai ir seserys, imkit mane ir skaitykit...
Žvanga metalo žvaigždės virš mūsų galvų vakare.

Auga platanai ant vieškelio – amžių giria.
Broliai paklydo ir seserys verkia prie vartų.
Bala ant balto debesio šiaurėj lininė skara –
gerėme mirusių upių vandenį žalia ir kartų...
Miega toli vandenyno saloj nepažįstamoj žemė gera.

Broliai ir seserys, imkit mane ir skaitykit...
Moterys klūpo prie hartuvių – žūja giria.
Broliai ir seserys, imkit mane ir skaitykit...
Žvanga kareivių žinginiai ir žvaigždės
tuščiam vakare.

BROLIAI BAUDŽIAUNINKAI

Padėta duona ant stalo,
giros qstis.
Duona, gira ir peilis.
Padėtos kietos rankos,
malda ir atodūsi.

Kyla saulė už miško.
Kyla saulė už ežero.
Kyla paukščiai iš pievų.
Auga žolė.

Ant ažuolinio stalo padėję rankas
laukiam dienos.
Laukiam trumpiausio šešėlio.
Laukiam naujos rugiapjūtės.

Dalgiai supasi uosyje.
Grėbliai ant sąsparų.
Basos kojos klimpsta
į skaudų žvyrą.

Kukuok, gegule,
kukuok ilgai ilgai.

*
Merginos padėjo naščius
prie apledėjusio šulinio.
Kukuok, gegule, kukuok.
Sužiedėjusią duoną raiho
motinų rankos.
Kukuok, gegule, ilgai.

Kerta jauni medkirčiai
ūžianti, žalią pušyną.
Kukuok, gegule, kukuok.
Saulėleidy dulka keliai
į aukštą smėlio kalną.
Kukuok, gegule, ilgai.

Broliai miega kalne,
pušynas pakalnėje.
Kukuok, gegule marga.
Nugenėti kamienai,
sakuotos lentos,
kukuok, gegule, kukuok.

Liaudies poetai sudėjo
dainas apie saulę motiutę
ir žemę
motiną.
Liaudies poetai kalbėjo
su vandeniu, vėju, vėlėm.
Liaudies poetai užaugo,
kaip medžiai,
lėtai ir tykliai. Naktim.
Liaudies poetai buvo kantrūs,
kai juodžemis,
kaip ažuolai
ankstyvą pavasarį:

kiekvienas žodis šleisdėsi,
kaip pumpuras, kaip lapas,
žėrėdami saulę,
linguodami vėjų,
plaunami nuolankaus
ir šilto lietaus.
Liaudies poetai kalbėjo
žemės,
vandens
ir velenos
kalba.

NAMAI

Vieną vakarą sugrįžiu vėl namo.
Bus šaiddri, šalta žiemos naktis.
Švies didžiulės žvaigždės tylumoj,
ir beržai stovės šalikėlem balti...

Taip prieisiu kelią į namus...
Tolumo suvirps varpeliai – ir skambės,
skambės...

Grižulas tarp ažuolo šakų plazdės –
didelis, liepanojas, neramus...

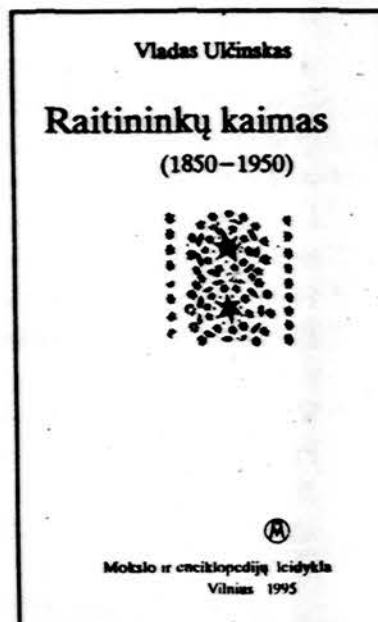
Ir praversiu aš namų duris –
pasigirs pažįstami balsai, ir atspindys
plazdančios ugnies ant mano veido kris...
Ir suplaks taip taikiai ir lengvai širdis...

RAITININKŲ KAIMAS DŽUKIJOJE

JURGIS GIMBUTAS

Kraštotylininkai ir etnografai Lietuvoje beveik kasmet išspausdina po lokalinę monografiją apie kurį nors apylinkę ar įdomų istorinį kaimą. Štai džiūkas Vladas Ulčinskas parašė per daugelį metų apie savo dabar jau sunaikintą tėviškės kaimą. Tai yra 158 puslapių iliustruota knyga *Raitininkų kaimas (1850–1950)*. Išeidė Mokslo ir enciklopedijų leidykla Vilniuje 1996 metais pagal Lietuvos kraštotyros draugijos užsakymą. Tiražas mažas – 1,500. Veikalas pažymėtas kaip „Lietuvių etnografijos šaltinių“ 3-iasis tomas. Mokslinis redaktorius – istorijos dr. Jonas Mardosa. Autorius Vladas Ulčinskas, remdamasis savo ir vyresnių žmonių prisiminimais, įvairiais aprašais Merkinės valsčiaus Raitininkų kaimo kasdienę buitį, šventes, visuomeninį gyvenimą ir geografinę charakteristiką. Savo apimtimi ši knyga beveik prilygsta inžinieriaus Igno Jablonskio *Budrių kaimo monografijai*. Jablonskis pateikė statybinių detalių brėžinių, o Ulčinskas – tik žodinius aprašymus. Jo knygos iliustracijos yra žmonės ir kaimo planai.

Šulių meistras Vladas Ulčinskas, gimęs, augęs ir gyvenęs Raitininkuose, rašo labai detališkai apie trobesius ir statybos techniką, žemdirbystę, amatus, papročius. Daugelio smulkmenų dar nebuvo paskelbta etnografinėje literatūroje. Ulčinskas apibūdino džiūkus kaimiečius ne pagal nusistovėjusią tradiciją, kaip neapraktyškus romantikus, dainininkus, grybautojus. Ulčinsko džiūkai yra (ar bent buvo) itin darbūs, sumanūs gaudėdariai ir gaudėdėnės. Kad parodyčiau tą „antrąjį medalių pusę“, pailginau šią savo recenziją konkrečiais pavyzdžiais iš Ulčinsko knygos. 1589 metais Raitininkų kaimas turėjo 10 ūki-

ninkų, iš viso 15 valakų (apie 300 hektarų) žemės. Paudžiavos laikais, 1773 metais, kaime buvo mažiau, tik 9,5 valakų žemės, kuria dalijosi 11 ūkių. 1927 metais išdalinus Makniūnų dvarą dalį kaimo mažesniai gavo dar po truputį žemės, nuo 0,5 iki 3 hektarų. 1930 metais Raitininkų kaimas buvo susmulkėjęs į 36 mažesnius ūkius nuo 2 iki 30 hektarų. Gyveno 181 žmogus. Sovietinės kolektyvizacijos pradžioje tame kaime buvo 25 sodybos su tik 57 gyventojais – vos trečdalis buvusiųjų.

Ulčinskas vaizdingai aprašė, kaip skurdžiai gyveno tie jo džiūkai 19 amžiaus pabaigoje ir 20 amžiuje maždaug iki 1920 metų. Autorius parodo, kaip spartiai gerėjo kaimiečių gyvenimas, kuriantis nepriklausomai Lietuvos valstybei. Senosios pirkios buvo dengiamos patvariais šiaudininiais stogais, kurie išstovėdavo 40 ir daugiau metų. Pušinių rąstų sienose maži langeliai, 50 x 70 centimetrų. Seniau tik vienas namo galas, vadinamoji pirkia (gyvenamasis kambarys) buvo šildoma. Krosnis drėbto molio.

Antrasis namo galas, vadinama prieikine (gerasis švarusis kambarys), neturėjo krosnies. Pirkioje buvo ankšta: kampe stalis su suolais, pasieniuose dvi ar trys lovos tėvams ir susituokusiems vaikams. Maži vaikai miegojo ant „papečio“. Tai toks gultas ilgajame krosnies šone. Po krosnimi dar buvo „papečius“ – vieta vištomis žiemomis. Pirkios asla plukto molio. Kaminių dar nebuvo, tai dūmai pašildavo pirkion ir pastogę. Taip buvo daroma, kad nereikėtų mokėti Rusijos caro valdžiai mokesčių už kaminius. Nuo 20 amžiaus pradžios vis daugiau kaminių išvesdavo pro stogų kraigą. Pasibaigė „dūminių pirkių“ galybė.

Apie 1930 metus Raitininkai turėjo 15 pirtelių. Tai buvo maždaug 5 x 6 metrų pločio rėstiniai pastatėliai su lubomis, šiaudiniu stogu ir priemene. Čia nusirengę, pirtelėje prausdavosi ir vanodavosi prie karštos akmenų krosnies. Pasienuose stovėjo suoliai. Vanduo sušėdamas iš lauko į puskubilius. Dūmai išsivedavo pro duris. Ir čia nebuvo kamino. Asla molinė, tad purvina, alidi, kai peršlapusi. Po vyrų pirtin atvedavo moterys. Nuo 1930 metų pirtelių pastatai tobulėjo: praversti kamieniai pro lubas ir stogą, sudėtos medinės grindys. Dar maždaug iki to laiko prausdavosi iš vieno puskubilio. Išimtuose, kaip sėdavo vandenį rankomis. Pažanga sekančią, įrengta daugiau puskubilių, naudoti savi indeliai vandeniui semti ir apsipilti. Išviečių raitininkai nestatė ne dėl to, kad neįgalėtų, bet kad tokios mados nebuvo. Atlikdavo savo reikalus už tvarto ar kluno lauke. Čia veisėsi mušės ir, atlektosios į pirkia, rėpiojo po maistą. Pirmasis Raitininkuose išvietė pasistatė Bernardas Ulčinskas, 1919 metais grįžęs čia gyventi iš Priešės miestelio. Kiti kaimiečiai iš jo šaipėsi. Netrukus

Lietuvos valdžia reikalavo, kad kiekvienoje sodyboje būtų išvietė – statūra būdelė su durimis.

Raitininkų žmonės keldavosi prieš saulės užtekėjimą, o žiemą „su pirmajais gaidžiais“. Vasarą guldavo sutemus, o žiemą 11-12 valandą nakties. Pasiviesdavo balanomis. Pasyčius visa šeima valgydavo jau gerokai padirbėję, apie 10 valandą, pietaudavo 2 valandą, vakarienį davavo vėlai. Apie 1923 metus kaime jau turėta žibolinių lempų. Valgydavo visi iš vieno dubens. Šutintas ar keptas bulves pildavo tiesiog ant stalo. Duoną raikė šeiminkas. Valgant nejuokavo, nekalbėdavo. Kas paruošta, tą turi valgyti nemurmėdamas. Vaikams jokio maisto atskirai neruošė. Kompaktiniame kaime moterims reikėjo skubėti laiku karves pamilti ir išvartyti iš tvartų, kol dar kerdžius gena gatve visų galvijus ganyklon. Pradedamas ginti, kerdžius užtrimituodavo gatvės gale.

Visos kaimo moterys mokojo virti, verpti, austi, siūti. Mėškinus savo šeimai siuvo pačios, o viršutinius drabužius – į namus atsiųstus siuvėjai. Batus pirkdavo gatavus arba siūdindavosi pas Merkinės bat-siuvius. Klumpės darė namie. Kailinius siuvo iš aviakailių, o juos pima išdirbdavo miestelio totoriai. Vladas Ulčinskas smulkiai aprašė valgius, aprangą, aukskų gamybą, o taip pat ir vakaruškas bei peštynes. Dorovė buvo stipri. Po vakaruškų vaikiniai palydėdavo namo kas savą merginą tik iki jos vartų. Tarp 1926 ir 1936 metų Raitininkuose buvo gana daug jaunimo: apie 20 vaikinių ir tiek pat merginų. Bernai eidavo pašokti ir į kitus kaimus, o merginos neidavo. Buvo tarnaujančių bernų ir merginų, ir jie linksminavosi drauge su gauspaurių jaunimu. Tačiau draugauti ir mylėti tarnai galėjo tik tarpusavy. Taip buvo iki 1940 metų, kada senosios kaimo tradicijos ėmė irti. Buvo paprotys eiti į vestuves ir nekviesiems, bent jau iki 1960 metų. Kai kam vestuvės buvo proga „suvesti saskaitas“, o tam pasamdydavo ir kitų kaimų mušikas. Kaudavosi kuolais, susikruvindavo, pasidarydavo guzų. Peilių nenaudojo, gydydėsi namie. Na, ne visada mušdavosi: būdavo ir taikių vestuvių. Ulčinskas užregistravo ir daugiau jaunimo gerų ir blogų idėjų.

Kiekvieną gegužės mėnesio vakarą būdavo gegužinės pamaldos saulei nusileidus. Rinkdavosi daugiausia moterys ir jaunimas, o pagyvenę vyrai neidavo. Panaudodavo iš eilės didesnes pirkias. Šeštadieniais po „majavų“ dar būdavo ir šokiai (be muštynių). Maždaug apie 1929 metus Raitininkų ir kitų kaimų jaunimo organizacijos pradėjo rengti kitokias gegužines – vakareljus, ne tik pavasarį. Mėgstama vieta buvo Apingės ežero pietinis galas. Rinkdavosi po pietų ir šokdavo iki vidurnakties. Muzikantus samdydavo. Už įėjimą kiekvienas mokėdavo po 50 centų. Gegužinės plota aptverdavo virvele. Muštynių nebūdavo, susipažindavo, susidraugaudavo. Per Jonines užkurdavo didelį laužą ir stovėdavo aplink. Joninės atšvėsdavo be šokių, be dainų. Iškodavo papročio žiedo. Vasarą dar būdavo vakareljų su vaidinimais. Žiemą jaunimas dar pašokdavo per plunksų plėšymo talkas iki vidurnakties ir dar ilgiau.

Raitininkų ūkininkai laikėsi tarpusavy santykių pagal senus papročius. Vykė prievoles valstybei. Dėl to iš valstybinių nebuvo parduotas nė vienas ūkis. Reikams spręsti susaukdavo susirinkimus, kur turėjo būti kiekvienų namų galva. Seniūną rinko kaimo vyrų susirinkimas. Seniūnas palaikė ryšį su valdžios pareigūnais, sprendė kaimo žmonių ginčus ir taikydavo susipykusius. Apieidavo be teismų. Pinigus skolindavo „ant žodžio“, be raštelio ir atsiskaitydavo sąžinin-

gai. Tik apie 1930 metus atsirado vekseliai. Žemdirbystei, gyvulininkystei ir paukštinkystei knygoje skirta 10 puslapių. Iš primityvaus ūkininkavimo pereita prie produktyvaus, kai kaimas išskirstė į vienkiemius (Raitininkus prieš Pirmąjį pasaulinį karą).

Amatais raitininkai nepasidomėjo, tačiau trobesius visi statėsi patys. Ir stogus dengti kiekvienas mokėjęs, taip pat suplūkti molinę krosnį. Tik kaminiui ir „statiniam pečiukui“ samdydavosi žydus meistrus iš Merkinės. Mažne kiekvienas kaimo vyras mokojo pasidaryti roges, vežimus, medines akėčias, arklius, spragilus, greblius. Ir dar vyti virves, pinti krepšius, risti šluotas, tašyti ir apkalti klumpes. Bet visa tai dar nebuvo amatas pragyvenimui, o kasdieniai buities darbai. Žinant, kokios nemokios ir girtuokliai yra daugelis sovietinio palikimo kaimiečių, tiesiog stebina Ulčinsko suksarankiai džiūkai.

Po Pirmojo pasaulinio karo statė jau geresnius kaimiečius namus samdyti meistrui. Toksai meistras Jonas Gudukas nuo 1924 iki 1940 metų pastatė nemažai trobesių Raitininkuose ir apylinkėje. Pirmieji Raitininkų kaimo siuvėjai buvo Izidorius Gudukas ir Bronius Videika, išmoko to amato 1928 metais. Nuo tų metų paplito ir betoninių žiedų šuliniai. Juos daugiausia darė Vladas Ulčinskas, šios knygos autorius. Kaimuose nuo Merkinės iki Nemunaičio žiedus liedavo užsakovo sodyboje. Panašiai giria autorius ir moterų sugebėjimus, kurie nebuvo laikomi amatais: linų ir vilnų apdirbimas, verpimas, audimas, skerdienos sudorėjimas, sūrių alegimas – visa tai buvo daroma atliekamų laiku nuo žemės ūkio darbu. O dar kopūstų ir agurkų užaugimas, grybavimas, uogavimas, konservavimas.

Raitininkų kaimo vaikai turėjo naminę „daraktorinę“ mokyklą maždaug nuo 1875 metų. Savų naminių mokytojų neturėjo, tai samdė iš kitur. Toks mokytojas su savo mokiniais keldavavo iš vieno kiemo į kitą, paeiliui kas savaitę. Kur mokė, ten valgydavo ir nakvodavo. Mokė skaityti ir rašyti lenkiškai, nors visame kaime gyveno tik lietuviai. Pasitaikydavo gauti ir lietuviškų knygelių. Iki Pirmojo pasaulinio karo visame kaime nebuvo, kas galėtų parašyti ar perskaityti laišką. Tuo reikalu eidavo Merkinėn pas tokį Andrių Lepšę. Apie 1918 metus Raitininkuose buvo įsteigta mokykla pas N. Barysą. Tai buvo privati mokykla, mokytojas samdė tėvai. 1925 metais Bernardas Ulčinskas ėmė reikalausti, kad būtų įsteigta valdiška pradinė mokykla. Prašymus vyriausybei pasirašė daugelis tėvų, ir pagaliau po metų Raitininkai susilaukė pradinės mokyklos su reikalingu inventoriu. Mokytojas Kuncevičius sukurė keletą jaunųjų ir savišvietos būrėlių. Susidėjo, užsėdė lietuviškų dienraščių ir savaitraščių, o iš Alytaus valstybinio knygyno parveždavo knygų. Kaimo kultūra sparčiai augo. Knygos autorius surašė daugelio mokytojų pavardes iki pat 1950 metų. Nepriklausomybės metais Raitininkuose klestėjo meno saviveikla. Mokytojos Bendorytės surengtas mokinių vakarelis 1928 metais. Kitais metais įvyko pirmasis suaugusiųjų surengtas viešas vakaras. Vaidinta komedija „Pataikė“, deklamauta, smuikuota. Žiūrovai vos tilpo. Ir taip kasmet ką nors surengdavo, jungdami kultūrinę programą su pasilinksminimais.

Lietuvos Žemės ūkio rūmai organizavo kaimo kursus: melžimo, virimo, namų ruošos, akmenų sprogdintojų. Jie nebuvo labai populiarūs: melžimo buvo dveji kursai, kitų po vienerius. Raitininkuose yra buvę šių politinių partijų ir organizacijų skyriai: Ūkininkų sąjungos, Tautininkų sąjungos, Valstiečių liaudininkų

Birutė Pūkelevičiūtė

Antano Sutkaus nuotrauka

Laukiame Birutės Pūkelevičiūtės Lemont'e!

Apie vieną svarbiausių pokario išsivijusių Amerikoje lietuvių rašytojų, Birutę Pūkelevičiūtę, Rimvydo Šilbajorio ir Kazio Bradūno redaguotoje išsivijusių literatūros kritikos antologijoje *Lietuvių egzodo literatūra 1945–1990* (Čikaga: Lietuanistikos institutas, 1992) rašoma:

„Dabarties vidurinioji kartos rašytojai Lietuvoje apie save ne kartą gražiai prisatirai, sakydami: „Paskutinieji nuo žagrės“. Kone analogiškai Birutė Pūkelevičiūtė, situaciją savotiškai apverčiant, apie save galėtų sakyti: „Pirmoji iš miesto“. Ir tai būtų kone bižulikas persėjimas ten šiandienykščiams jauniesiems, besigarsinančiams su pionierišką miestietišku „kaimiškoje“ lietuvių literatūroje. Gimusi ir augusi nepriklausomybės metų Kaune, rašytoja [...] yra pamilusi savo gimtąjį miestą ir gyvenimo kasdienybę, ir kūrybinuose polekiuose.

Aplamai Birutė Pūkelevičiūtė visuose egzodo dešimtmetyuose buvo viena iš aktyviausių grožinės žodžio kūrybos judintojų, o ir su savo įvairių žanrų plunksna laisva ir skaitomas knygas. Šiaip ji ir aktorė, ir režisierė, ir literatūrinis plokštelių inspiratorė, vaikų literatūros puoselėtoja, poetė, dramaturgė, romanistė. Kai kurie jos užmojai ir šiandien niekieno nėra pralenkti. Turima galvoje Balio Suogros dramatos *Milžino paunksmė*, Kazio Borutos romano *Baltaragio malūnas* ir savais tekstais vaikams parengtų

sąjungos, Šaulių sąjungos, Jaunųjų ūkininkų ratelis. Buvo ten ir ekonominės organizacijos: Alytaus žemės ūkio draugijos skyrius, Kontrolasistentų (pienininkų) draugija, Balninkų savišalpos draugija. Kai kurios draugijos turėjo savo knygynėlius. 1940 metais visus kaimo knygynėlius suvežė į viešąją Merkinės biblioteką, o kitais metais sunaikino. Kas mokojo lenkų kalbą, naudojosi Makniūnų dvaro savininko Muizelio sena biblioteka.

Raitininkų kaimo gyvenimas buvo susijęs ekonomiškai su Makniūnų dvaru. Tiems ryšiams išryškinti autorius skiria šešis puslapius. Rašo apie kumečius, apie dalinį dvaro išparceliavimą 1926 metais, dvaro darbininkų sąlygas. Nepriklausomybės laikais dvaras nebeįnaudojo kaimiečių, o nemažai pagalbė. Davė ganyklų, miško medžiagos, padėjo gerinti žemdirbystę trąšomis, sėklomis, veisliniais gyvuliniais. Duodavo pievų šienaitį „iš pusės“. Žemę gerino durpėmis, uždaro drenazū, nebe grioviais. Knygos pabaigoje dar rašoma apie tradicines šventes Raitininkų kaime, duota vietinės tautosakos, autorius vaikystės prisiminimų. Atskirai apie Vladą Ulčinską rašo dr. Jonas Mardosa.

Žirgelių su visu kolektyvu jos padarytų plokštelių ir kūrinių, bingsios laidos. Viso to Birutės Pūkelevičiūtės šakotumo net neįmanoma aprėpti.

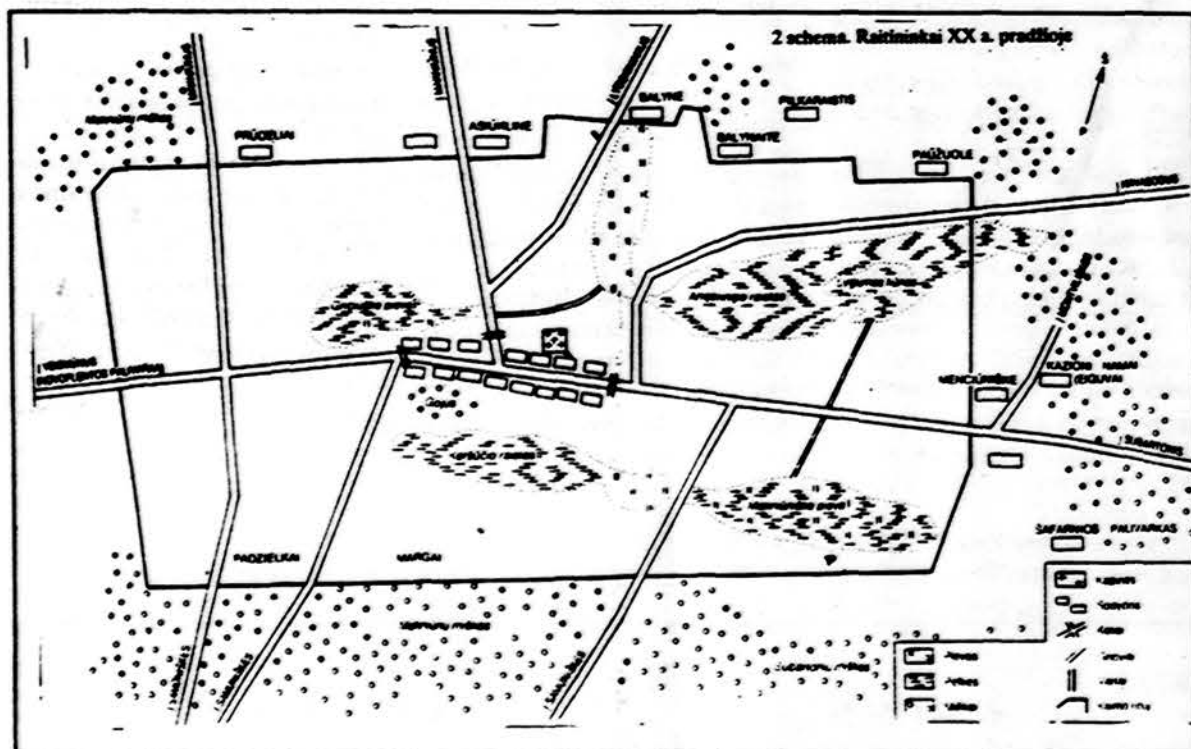
(Kazys Bradūnas)

„Birutės Pūkelevičiūtės visoje prozoje gan ryškiai jaučiama, kad autorės santykis su jos literatūrinės vaizduotės pasirinkama medžiaga yra apverstas ne tik polinkio ją traktuoti dramatinėmis priemonėmis, bet ir pačios rašytojos pasaulio suvoktis: tai ne tiek objektyvi realybė, tarnaunanti jos kūrybinei tematikai, kiek tam tikra prasme didžiulio teatro scena. Į tai, kas pasaulyje dedasi, į lemtingus istorinius laikotarpus ir įvykius, į žmoniškų santykių pynę, net ir į egzistencinius žmogaus būties klausimus žvelgiama kaip į toje scenoje vykstančias dramas. Rašytoja savo ruožtu turi galią toje scenoje statyti savo vaizduotės sukurtais ir menini pavidalą įkūnytus įvairių žanrų dramas: šiltai ir jautriai žmogiskias („Kelionė į Marčiupį“, *Marco Polo Lietuvoje*), ironiškai besisaipantias iš veikėjų pretenzijų ir jų žmogiskos menkybės (*Naujųjų metų istorija*), smulkias ir juokingas („Kerlio perštas“, *Marco Polo Lietuvoje*), lyriškas ir giedrasis („Marco Polo Lietuvoje“) ir aistringai istorines-tragiškas (*Aštoni lapai*), realistines, bet su tragišku mitu centre (*Devintas lapas*), fantastines, „magiškai realizmas“ pasitelkiančias (*Rugpjūčio šeštadienis*), ir tiesiogine prasme kosmines, didžiąją teodieties problemą iškylančias ir bandančias jai rasti atsakymą („Milios už išdėvotą žmogų“, *Atradimo ruduo*). Birutė Pūkelevičiūtė yra parašiusi ir veikalų scenai: elegantišką, eiliuotą pasaką *Aukso žąsis*, lyrinę dramą „Žmonės ir beriai“ ir komediją „Antroji Salomėja paminavose“, o jos garsoji „Rauda“ – Lietuvos partizano apgarmetymas (*Atradimo ruduo*) yra dramatinė poema.

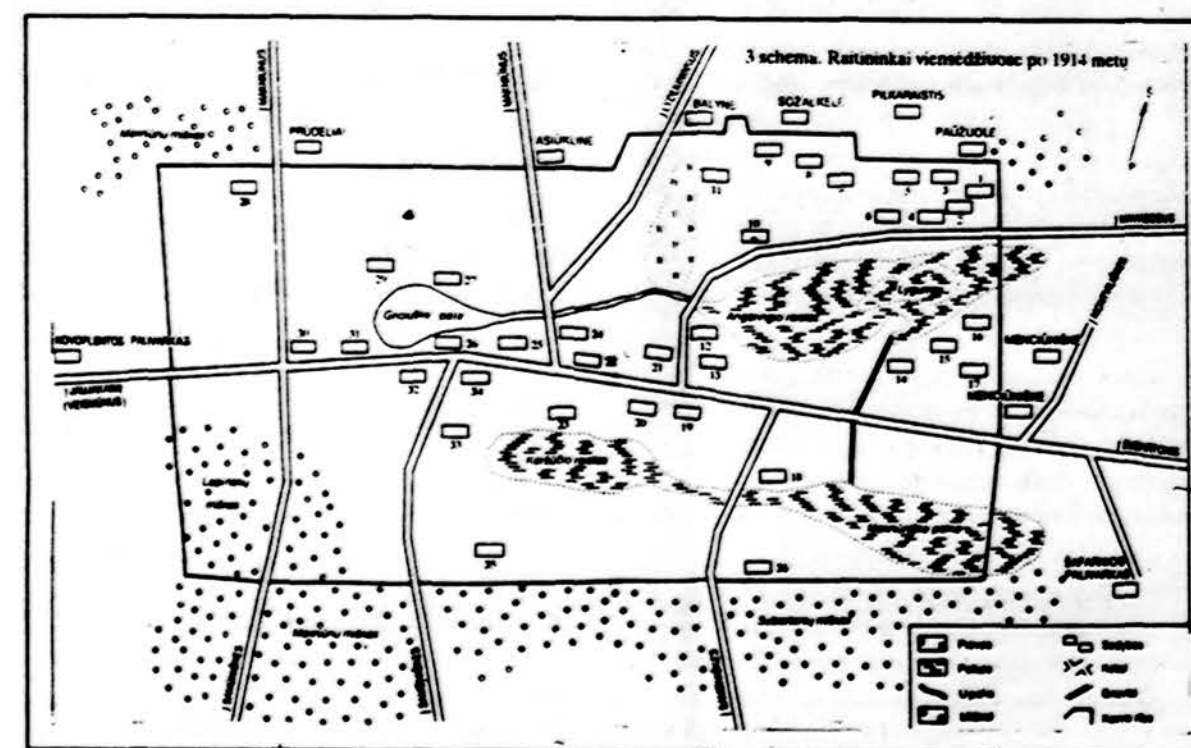
Jos kūrybos būdingas bruožas, atrodytų, sudaro dramą, kaip pasaulėjautos atsiskleidimas, ir teatricalumas, kaip meninis metodas.

(Aušra Liulevičienė)

Proga Birutę Pūkelevičiūtę šiuose puslapiuose prisiminti sudarė džiugi žinia, kad rašytoja ateinanti savaitgalį atvyksta pas mus ir Pasaulio lietuvių centre, Lemont, Illinois, pateiks savo kūrybos recitalą. Birutė Pūkelevičiūtė susirinkusiems pristatys lituanistę, rašytoją, *Draugo* redaktorę Danutę Bindokienę. Birutės Pūkelevičiūtės recitalo dviejų dalių programa prasidės 6 v.v. ateinantį šeštadienį, rugpjūčio 21 dieną, Pasaulio lietuvių centre. Ši literatūros vakarą ruošia Pasaulio lietuvių centro renginių komitetas.

Raitininkų kaimas prieš išsikirstymą į viensėdžius 20-jo amžiaus pradžioje.

Raitininkų kaimas po išsikirstymo į viensėdžius – po 1914 metų.